

Жовтень 2023

Біла книга щодо проблематики санкцій та росієзаміщення

Огляд санкційних обмежень щодо російського чавуну та руд чорних металів

Запроваджені санкції та інші заходи

Європейський Союз, зокрема, утримався від запровадження санкцій щодо залізних руд і ливарного чавуну. Зокрема, залізні руди були вилучені з-під дії «дев'ятого пакету», «шостого пакету», «п'ятого пакету» і «четвертого пакету» санкцій ЄС. Залізна руда є основним об'єктом впливу законодавства ЄС як ключовий ресурс, обмеження поставок якого є несприятливим для економіки ЄС. Аналогічно, ливарний чавун був вилучений з-під дії восьмого пакету санкцій. Запроваджений 1 квітня 2022 року, восьмий пакет санкцій розширив перелік кодів, які накладають обмеження на імпорт російської металопродукції. Варто зазначити, що в той час як ЄС утримався від запровадження прямих санкцій щодо цієї продукції, Великобританія та США застосували інший підхід, запровадивши додаткові збори на ливарний чавун та залізну руду. Ці збори, запроваджені Великобританією та США, дозволили подальший імпорт цієї російської продукції, проте поставили російських виробників у несприятливі ринкові умови, фактично зробивши їх імпорт менш конкурентоспроможним. Як наслідок, ці заходи виявилися ефективними і дозволили значно скоротити імпорт ливарного чавуну та залізної руди до цих країн.

Великобританія запровадила митний збір 35% на ливарний чавун і залізну руду. У 2022 році загальний імпорт ливарного чавуну та залізної руди до Великобританії склав 3,2 млн дол. США. Це різко контрастує з показниками 2021 року, коли загальний імпорт ливарного чавуну та залізної руди з росії до Великобританії сягнув 55 млн дол. США.

США застосували додаткові збори на російський ливарний чавун¹, запровадивши мито 70% з 1 квітня 2023 року, а на залізні руди – адвалорний збір 35%. У результаті загальна кількість імпортованого російського ливарного чавуну скоротилася з 2 млн т у 2021 році до 638 тис. т у 2022 році. Причому у 2023 році США не імпортували ливарний чавуну з росії. Незважаючи на те, що вони є одним з найбільших імпортерів ливарного чавуну у світі, США успішно припинили торговельні відносини з росією.

¹ Ливарний чавун нелегований з масовою часткою фосфору 0,5% або менше, код 7201.10.00 згідно з Гармонізованою системою опису та кодування товарів

За даними Євростату, ливарний чавун і залізні руди входили до топ-50 товарних груп (на рівні 4-ого знаку Гармонізованої системи опису та кодування товарів) імпорту ЄС з росії у 2022 році, за винятком імпорту енергоносіїв.

Код Гармонізованої системи (ГС), 4 знаки	Опис товарних груп	2022 - 2021	Імпорт з росії в ЄС в млн дол. США	Імпорт з росії в ЄС в тоннах	Загальний експорт з росії до країн світу в тоннах
7201	Ливарний чавун і дзеркальний чавун, у болванках, блоках або інших вихідних формах	196%	659	1 172 024	3 538 965
2601	Залізні руди та концентрати, зокрема випалені залізні пірити	25%	457	2 810 210	12 589 246

Основним ринком збуту російського ливарного чавуну в ЄС є Італія. Італія імпортувала 417 тис. т ливарного чавуну у 2021 році та 964 тис. т у 2022 році. Проте у 2023 році загальний обсяг імпорту російського ливарного чавуну знизився до 636 тис. т. Варто зазначити, що у 2023 році темпи поставок ливарного чавуну до росії значно зросли.

Залізна руда з росії в основному імпортується до Нідерландів. У 2022 році 46% всього імпорту залізної руди з росії до ЄС, виміряного в тоннах, було спрямовано до Нідерландів.

Ухилення від застосування регламенту щодо сертифікатів походження

Випадок № 1. **Ливарний чавун з окупованих територій України незаконно продається споживачам в Італії** через використання фальшивих **сертифікатів походження**. Прикладом такої незаконної діяльності є сертифікат походження на експортну партію ливарного чавуну, імпортовану в Італію з росії. У сертифікаті зазначено, що виробником ливарного чавуну є підприємство Невінномиський електрометалургійний завод. Проте це підприємство не має жодних виробничих потужностей для виробництва ливарного чавуну.

Випадок № 2. **Ливарний чавун з окупованих територій України незаконно продається споживачам в Італії** використовуючи стратегію зміни **маршрутів поставок**. Щоб оминати процес митного оформлення та надання сертифікату походження, партії ливарного чавуну з росії перенаправляються з росії через Індію на шляху до Італії. У 2022 році судно BR VICTORY (ММО:9145956; Ідентифікатор морської рухомої служби: 356370000; позивний:3FDK6) було завантажено партією ливарного чавуну в Новоросійську. Замість того, щоб прямувати до Італії, судно здійснило двомісячну зупинку в Індії. Після цього воно перетнуло Суецький канал і потрапило до Італії, уникнувши необхідності пред'являти сертифікат походження під час митного оформлення. Встановлено, що у 2022 році

щонайменше ще три судна здійснили аналогічні рейси використовуючи таку стратегію зміни маршруту:

- 1) Судно KLC ERCIYES, порт Маргера, 27 грудня –30 грудня 2022 року
- 2) Судно EVER COMFORT, порт Маргера, 5 серпня –9 серпня 2022 року
- 3) Судно IBRAHIM KONAN, порт Венеція, 30 квітня –03 травня 2022 р.

Позиція росії в світовому експорті ливарного чавуну та залізних руд

Росія є провідним світовим експортером ливарного чавуну та залізних руд. За даними trademap.org, росія посідає друге місце у світі за обсягами експорту ливарного чавуну та дев'яте місце за обсягами експорту залізних руд. Основними компаніями, залученими до експорту цієї продукції, на основі даних митної торгівлі за 2018 рік, є АТ «Уральська Сталь», ПАТ «Тулачермет», група НЛМК для **ливарного чавуну** та «Карельський окатиш», що входить до складу холдингу «Северсталь», Лебединський ГЗК та Михайлівський ГЗК (обидва входять до складу холдингу «Металоінвест») **для залізних руд**.

Оцінка заміщення російського ливарного чавуну на ринку ЄС

Розглядаючи потенційні альтернативи постачання, важливо відрізнити виробництво товарного ливарного чавуну від загального обсягу виробництва ливарного чавуну. У 2021 році світовий ринок товарного ливарного чавуну (світова торгівля) становив лише 1% від загального виробництва ливарного чавуну. Незважаючи на те, що майже всі виробники металопродукції мають вільні потужності для додаткового виробництва ливарного чавуну, домінують на світовому ринку декілька основних гравців. До повномасштабної війни Україна та росія спільно займали 53% світового ринку товарного ливарного чавуну. Фактично, Україна стає найбільш життєздатною альтернативою російському ливарному чавуну на світовому ринку.

Іншими основними виробниками та експортерами товарного ливарного чавуну є Бразилія (23% світового експорту в 2021 році, що еквівалентно 2,3 млн т) та Індія (7% світового експорту, що еквівалентно 0,9 млн т). Сукупно на частку чотирьох найбільших експортерів припадає 83% світової торгівлі ливарним чавуном.

Обсяг експорту ливарного чавуну з Бразилії в 2022 році досяг історичного максимуму – 3,7 млн т. Згідно із заявами Міжнародної асоціації виробників чорних металів (IIMA) Бразилії, є потенціал для збільшення цих обсягів щонайменше до 5 млн т. Бразилія експортувала такі обсяги до 2012 року. Проте експорт ливарного чавуну з Індії в 2022 році знизився до 0,5 млн т порівняно з 0,9 млн т за попередній рік. Таким чином, у короткостроковій перспективі Індія не може розглядатися як основний конкурент російській продукції для ЄС. Ситуація відрізняється від довгострокової перспективи, коли Індія активно інвестує в розвиток виробництва металопродукції і може збільшити свою присутність на світовому ринку у перспективі.

Таким чином, Україна та Бразилія виступають альтернативою російському ливарному чавуну.

У короткостроковій перспективі Україна має значний потенціал для збільшення поставок ливарного чавуну до ЄС. На вересень 2023 року в Україні простоюють п'ять доменних печей загальною потужністю приблизно 6-7 млн т. Запуск цих потужностей залежить від подолання

логістичних обмежень і забезпечення стабільного постачання електроенергії та води. Виходячи з даних за січень-липень 2023 року, Україна може збільшити експорт ливарного чавуну приблизно до 1,5 млн т вже цього року. До повномасштабної війни росії проти України «Запоріжсталь», «АМКР» і «Камет-Сталь» сукупно експортували близько 2 млн т ливарного чавуну. Фактично, Україна має всі можливості для того, щоб повністю замінити російський ливарний чавун на європейському ринку.

Ключові статистичні дані щодо виробництва та експорту ливарного чавуну

У 2021 році виробництво ливарного чавуну в Україні досягло 21 млн т, а його експорт оцінюється в 1,6 млрд дол. або 3,2 млн т. За оцінками об'єднання підприємств «Металургпром», виробництво ливарного чавуну в Україні у 2022 році знизилася приблизно до 6,39 млн т, а оціночний обсяг експорту за 2022 рік становив 1,3 млн т. Основними підприємствами, що виробляють ливарний чавун в Україні, є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПрАТ «Камет-Сталь» та ПАТ «Запоріжсталь».

Очікується, що протягом наступних 5 років значення поставок ливарного чавуну до ЄС зменшуватиметься. Розрахунки GMK Center свідчать, що запровадження механізму коригування вуглецевих кордонів (CBAM) до 2028-2030 рр. значною мірою замінить ринок ливарного чавуну в ЄС поставками гарячобрикетованого заліза. У цей період основними постачальниками гарячобрикетованого заліза в ЄС стануть компанії з Близького Сходу, оскільки в регіоні реалізується кілька масштабних проектів. Крім того, було оголошено про низку проектів в ЄС, орієнтованих на внутрішній ринок гарячобрикетованого заліза, тобто з'являться джерела внутрішньої пропозиції.

За розрахунками GMK Center, можливі внутрішні поставки гарячобрикетованого заліза в ЄС можуть становити до 6 млн тонн. Масове введення в експлуатацію європейських проектів очікується в 2027-2028 роках. Це створює можливість задовольнити попит на гарячобрикетоване залізо разом із 4 млн тонн імпорту. Невизначеність залишається в питанні імпорту з росії. ЄС імпортує 50-60% гарячобрикетованого заліза з росії. Якщо цей імпорт буде припинено, з'явиться додатковий простір для поставок гарячобрикетованого заліза. Україна може брати участь у європейських ланцюгах постачання заліза прямого відновлення та переходити до виробництва "зеленого" чавуну. Україна – традиційний та відомий постачальник залізорудних продуктів для ЄС. Країна має високий потенціал у постачанні залізорудних гранул для виробництва гарячобрикетованого заліза / заліза прямого відновлення. До ключових переваг України варто віднести:

- Значні запаси високоякісної дешевої залізної руди, придатної для виробництва заліза прямого відновлення. Країна займає 5 місце в світі за запасами магнетитової руди (~5 млрд тонн);
- Конкурентоспроможне виробництво електроенергії з нульовим викидом вуглецю (значні потужності в атомній енергетиці, високий потенціал відновлюваної енергетики);
- Розвинена логістика та близькість до Європи – досить короткі терміни поставки;

- Існуючі сталеплавильні потужності та можливості, а також відповідна інфраструктура
- Потужний людський капітал. Україна є домівкою для високоосвіченої та мобільної робочої сили з навичками в інженерії та машинобудуванні. Вартість праці в Україні є дуже конкурентоспроможною.

Оцінка заміщення російської залізної руди на ринку ЄС

Є три види залізорудної продукції: аглоруда, залізорудний концентрат (дрібнозернисті частки) та залізорудні пелети. Агломераційна руда і дрібнозернисті частки проходять процес спікання в агломераційних машинах, під час якого утворюється агломерат. Цей агломерат згодом використовується в доменній печі для виробництва ливарного чавуну.

Весь російський експорт залізної руди до ЄС здійснюється у формі залізорудних пелет. Тому питання заміщення поставок російської залізної руди слід розглядати в контексті заміщення поставок пелет.

Світовий ринок залізорудних пелет є відносно невеликим – 120 млн т у 2021 році. На цьому ринку домінують декілька основних великих експортерів, зокрема Канада (13% світової торгівлі), США (9%), Бразилія (16%), Україна (14%), Росія (14%) та ЄС (16%).

До повномасштабної війни Україна експортувала близько 15 млн т залізорудних пелет. У 2022 році експорт пелет скоротився до 9 млн т, і є ймовірність, що у 2023 році експорт пелет може скоротитися ще більше – до 7-8 млн т. В Україні є три заводи з виробництва пелет: Ferrexpo, Центральний та Північний залізорудні комбінати компанії «Метінвест». Незважаючи на те, що ці заводи працюють, вони використовуються на знижених потужностях, приблизно 50%. Таким чином, Україна має значний невикористаний потенціал виробництва та експорту пелет, за умови вирішення логістичних питань, забезпечення стабільного енергопостачання та захисту водних ресурсів. Теоретично, Україна може додатково експортувати 7-8 млн. т пелет.

Ключові статистичні дані щодо виробництва та експорту залізних руд

Виробничі потужності України з видобутку залізної руди до початку повномасштабної війни оцінюються в діапазоні 160-170 млн т видобутої руди на рік. У 2021 році український експорт залізної руди оцінювався в 6,8 млрд дол. США, що еквівалентно приблизно 44 млн т.

Основні запаси залізної руди зосереджені в Дніпропетровській області у Криворізькому залізорудному басейні. Основними підприємствами, залученими до видобутку залізної руди в Україні, є ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПрАТ «Суха Балка», Північний ГЗК, Південний ГЗК, Інгулецький ГЗК, Центральний гірничо-збагачувальний комбінат у Дніпропетровській області, ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», ТОВ «Єривський гірничо-збагачувальний комбінат», ВАТ «Запорізький металургійний комбінат».

Рекомендовані дії

Запровадження санкцій щодо російського ливарного чавуну та заліза дозволить вилучити додатковий експортний дохід росії в розмірі 1 млрд дол. США, що призведе до подальшого ослаблення обмінного курсу рубля та позбавить росію додаткових податкових ресурсів для продовження війни. Необхідно вжити додаткових заходів для припинення незаконного імпорту ливарного чавуну з тимчасово окупованих росією українських територій. Ретельні перевірки італійською владою сертифікатів походження мають вирішальне значення для припинення нелегального імпорту українського ливарного чавуну, прикладом чого є діяльність Невінномисського електрометалургійного заводу, суден KLC ERCIYES, EVER COMFORT та IBRAHIM KONAN).

Джерела даних та інформації:

1. Евростат, імпорт російських товарів до ЄС
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DS-045409/legacyMultiFreg/table?lang=en&category=ext_go.ext_go_detail
2. Trademap, дані про експорт товарів за відповідними групами
<https://www.trademap.org/Index.aspx>
3. UK trade data info, деталізовані дані про імпорт російських товарів до Великобританії
<https://www.uktradeinfo.com/trade-data/>
4. Державна служба статистики України, дані щодо українського експорту
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/e_iovt/ei_12_2021.zip
5. Портал даних видобувної галузі України, дані про видобуток залізної руди в Україні
<https://www.eiti.gov.ua/resursi-rozvidka-ta-vidobuvannya/rudi-zaliza/#:~:text=Найбільший%20обсяг%20балансових%20запасів%20руд,або%2015%2C25%25>
6. Федеральний реєстр, рішення США щодо санкцій, накладених на росію
<https://www.federalregister.gov/documents/2023/03/02/2023-04471/increasing-duties-on-certain-articles-from-the-russian-federation>
7. Портал Eur-Lex, рішення ЄС щодо санкцій, накладених на росію
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0833>
8. Юридична фірма Ashurst, огляд санкцій, накладених на росію
<https://www.ashurst.com/en/insights/eu-sanctions/>

Організації, що надали інформацію та дані для цілей дослідження:

- GMK Center (ТОВ «ГМК центр»)
- ТОВ «Метінвест Холдинг»

Підготовано в рамках проєкту Export Booster експертами Команди підтримки реформ Міністерства економіки України*, Департаменту санкційної політики Міністерства за сприяння Київської школи економіки та GMK Center.

** Команда підтримки реформ Мінекономіки (Reform Support Team, RST) – це команда українських професіоналів (не державних службовців), яка надає цільову технічну підтримку Міністерству економіки в розробленні та імплементації пріоритетних реформ. Джерело фінансування проєкту – мультидонорський рахунок для стабілізації та сталого розвитку України (MDA) Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), грантодавцями якого є: Австрія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США та Європейський Союз (найбільший донор).